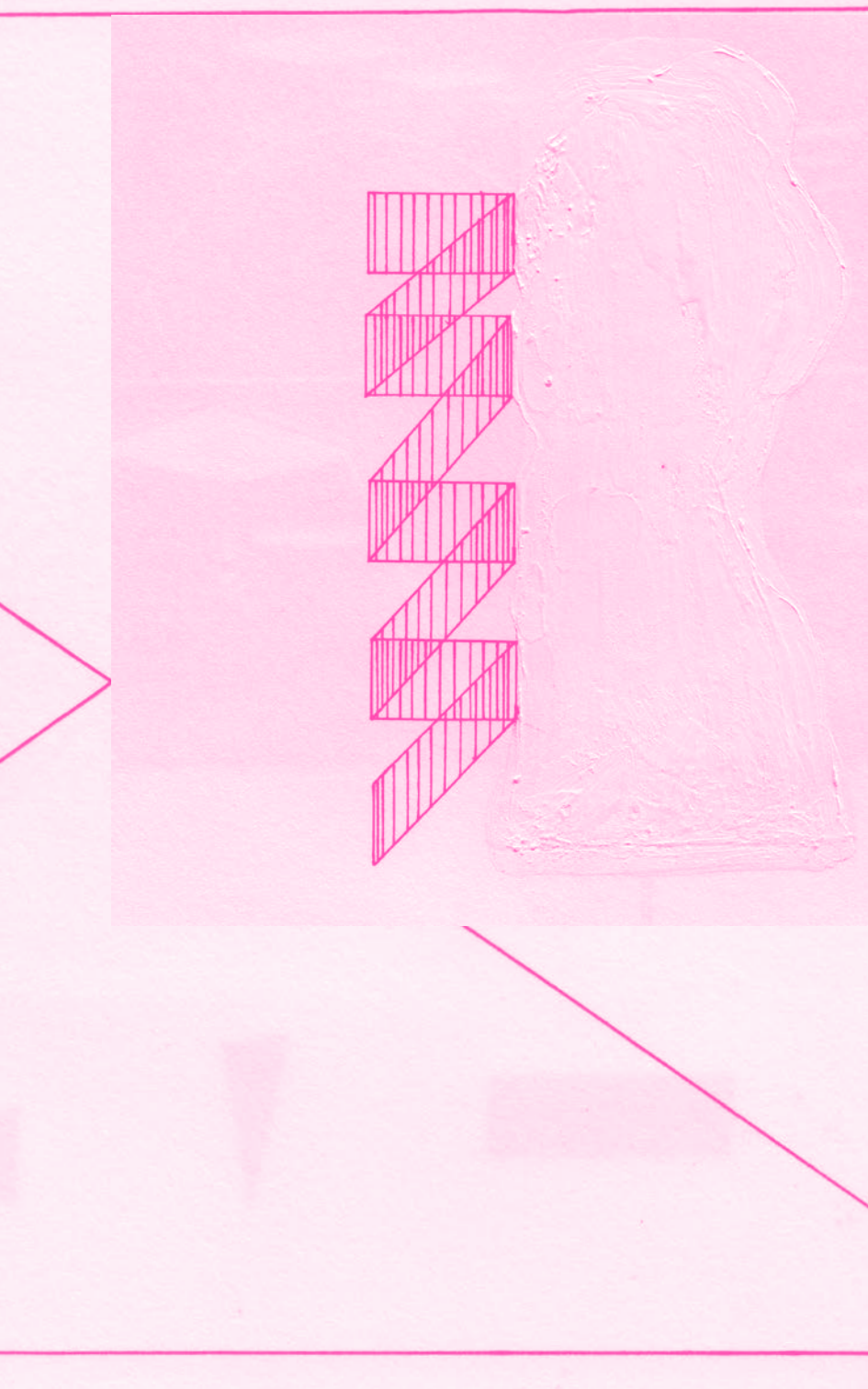

LESLIE
KANES WEISMAN

Ženska prava
na okoliš:
MANIFEST

Leslie Kanes Weisman
Prava žena na okoliš: Manifest

biblioteka *O* *Općenito*

Naziv Biblioteke *O Općenito* preuzet je od skupine 0 UDK klasifikacijskog sistema koja obuhvaća opće ljudsko znanje. Biblioteka je osmišljena kao heterogena osnova za istraživanje, nagađanje, razvoj različitih metoda pristupa, razmjenu ideja i dijalog u okviru projekta *Pustijerna*⁰. Poput radnog stola za prekrajanje i promišljanje, ona nastaje organički i proizlazi iz radnog procesa i istraživanja u više lica.

⁰ Projekt *Pustijerna* nazvan je po arheološkom lokalitetu u staroj gradskoj jezgri Dubrovnika te istražuje transformacije javnog i stambenog prostora grada kroz vizure i figure onih za koje grad nije mišljen.

Angažiranoj omladini

V. Richter

Prava žena na okoliš: Manifest

Daje se na znanje:

Okružuje nas proizvedeni¹ okoliš koji podupire uvriježene patrijarhalne definicije uloge žene u društvu i prostorno usađuje te seksističke poruke u naše kćeri i sinove. Usađuje nam kratkovidnost prema okolišu koja ograničava pojam o nama samima... ograničava naše vizije i izbor načina života i rada... ograničava nas tako što nam ne daje onaj okoliš koji trebamo da bismo bile samostalne ili nam brani pristup takvom okolišu. Vrijeme je da otvorimo oči i vidimo političku narav ugnjetavanja kroz okoliš!

ARHITEKTURA KAO IKONA

Izgrađeni okoliš je kulturni artefakt. Oblikuje ga ljudska namjera i zahvat, to je živa arheologija iz koje možemo izvesti prioritete i uvjerenja onih koji donose odluke u našem društvu. Proces kojim gradimo, kao i same forme, utjelovljuju kulturne vrijednosti i podrazumijevaju standarde ponašanja koji utječu na sve nas.

Od korporativnih tornjeva industrijskih čarobnjaka do Smaragdskog grada čarobnjaka iz Oza, muškarci stvaraju izgrađeni okoliš po uzoru na predodžbu koju imaju o sebi. Urbani neboder² dvadesetog stoljeća, vrhunac patrijarhalne simbolike,

1 U izvorniku *man-made*, može biti "ljudski" ili "muški" proizvod (*op. prev.*).

2 Arhitekt Louis Sullivan, kojeg često nazivaju "ocem nebodera", ovako je opisao jednu zgradu svojeg kolege Henryja Hobsona Richardsona: Evo čovjeka da stanete i gledate, muževne sile, kompletnog muškarca. Stoji kao fizička činjenica, kao spomenik zanatu, organiziranom trgovačkom duhu, moći i napretku ovoga doba, snazi i domišljatosti pojedinca i čvrstini karaktera. Zato ga u svijetu jalove sitničavosti nazivam muškarcem, jer pjeva pjesmu plodonosne moći dok drugi skviče o nečistoj krvi. (Kindergarten Chats, 1901.).

ukorijenjen je u muškoj mistici nečega velikoga, uspravnoga, snažnoga – to je balon napuhanog muškog ega. Neboderi u našim gradovima natječu se za pojedinačno priznanje i vladavinu, a pritom osiromašuju ljudski identitet i kvalitetu života.

Dom, kao mjesto s kojim su žene intimno povezane, jednako je poštovana arhitektonska ikona kao i neboder. Od ranog djetinjstva žene su odgajane da preuzmu ulogu “domaćice” i “kućanice” i “nose tri kuta kuće”. Dom, dugo smatran posebnim područjem žene, podupire stereotipe o ulogama spolova i prikriveno održava tradicionalno gledanje na obitelj. Od glavne spavaće sobe³ do čela stola, “glavi kuće / kruhoborcu” dodijeljena su mjesta autoriteta, privatnosti (vlastita radna soba) i dokolice (radio-nica, poseban naslonjač). Kućanica nema nepovrediv prostor koji bi bio samo njezin. Vezana je uz uslužne prostore. Ona je gazdarica u dnevnom boravku, kuharica u kuhinji, majka u dječjoj sobi, ljubavnica u spavaćoj sobi, šoferka u garaži. Kuća je prostorna i vremenska metafora za igranje konvencionalnih uloga.

Prihvatanje i izraz tih tradicionalnih kulturnih uloga i stavova održali su se u projektiranju, pa i u korištenju, gotovo cjelokupne stambene arhitekture. Budući da ih se isključivo poistovjećuje s domom, ženama se dodjeljuju osobine brižnosti, suradnje, subjektivnosti, osjećaja i fantazije, dok je “muški svijet” – javni svijet događaja i “značajnog” rada – vezan uz objektivnost, neosobnost, natjecanje i racionalnost.

To komadanje, to razdvajanje javne i privatne sfere prema spolnim ulogama, podupire emotivno monolitan stereotip žena i muškaraca. Sprečava kontakt između spolova i njihovo bolje međusobno razumijevanje. Ograničava ih u učenju raznolikih vještina i utječe na naše predodžbe o sebi i drugome. Vjerujem da je jedan od najvažnijih zadataka arhitektonskog feminizma zaliječiti taj šizofreni prostorni raskol – pronaći novi arhitektonski jezik u kojem “riječi”, “gramatika” i “sintaksa” spajaju rad i igru, intelekt i osjećaj, djelovanje i sućut.

3 Izvorni izraz *master bedroom* ima jasnu mušku konotaciju, kao da se radi o području muškarca, a ne žene (*op. prev.*).

OKOLIŠ KAO BARIJERA

Na život žena dubinski utječe projektiranje i korištenje javnih prostora i građevina, prijevoznih sustava, četvrti i stambenih prostora. Diskriminacijski zakoni, državne odredbe, kulturni stavovi, neformalna praksa i neosvijesteni stručnjaci stvorili su uvjete koji odražavaju i podupiru drugorazredni status žena.

Na žene se gleda kao da imaju jako malo veze s javnim prostorom. U javnim građevinama i prostorima postoje i fizičke i kulturne zapreke koje isključuju žene s djecom. Žena s djetetom u kolicima koja pokušava proći kroz okretna vrata ili između automata u metrou jest “hendikepirana” osoba. Javna mjesta rijetko nude prostore za dojenje ili miježanje pelena⁴ – podrazumijeva se da žene i djeca moraju biti kod kuće, gdje im je mjesto.

Javni prijevoz koriste oni koji imaju najmanje pristupa automobilima, a to su mladi, starije osobe, manjine i radnici s niskim prihodima. U tim kategorijama ima i muškaraca, ali u dvanaest najvećih američkih velegradskih područja gotovo dva-put više žena nego muškaraca ovisi o javnom prijevozu da bi stiglo na posao. Smještaj industrije i poslova u kućanstvima u predgrađima, gdje je javni prijevoz prorijeđen ili ga uopće nema, jako utječe na mogućnosti zaposlenja žena iz grada koje niskim primanjima održavaju svoja kućanstva, kao i žena iz predgrađa koje nemaju automobil.

Žene iz svih socioekonomskih staleža žrtve su krajnje diskriminacije u pogledu najma i kupovine stambenog prostora, kao i hipotekarnih kredita i osiguranja. *Section 8* – američki savezni program stambenih subvencija – diskvalificira žene koje žive same, nisu starije životne dobi ili invalidne, kao ni ljude istog ili suprotnog spola koji žive zajedno, a da nisu ni u srodstvu ni u braku. Ovakvi standardi ne pružaju jednak pristup

4 Osiguravanje mjesta za dojenje i prematanje beba u javnim prostorima jedno je od rijetkih poboljšanja koja su se dogodila u razdoblju od 39 godina kada je tekst pisan. (prim. ur.)

nužnom i jeftinom stanovanju za rastući broj udovica i financijski ugroženih kućanica, od kojih mnoge, vrlo vjerojatno, imaju ograničene ili niske prihode. To je i otvorena diskriminacija na temelju seksualnih preferencija i bračnog stanja. Ali u zadnjih 12 godina, kućanstva “primarnih pojedinaca” (onih koji žive s osobama s kojima nisu u srodstvu) rastu četiri puta brže od kućanstava nuklearnih obitelji. Nadalje, među ženama starijima od 65 godina koje su glava kućanstva, 1973. godine njih 76 % živjelo je samo. Sve veća dugovječnost žena, zajedno s očitim promjenama u strukturi obitelji, zahtijeva stambenu ponudu, sa širokim rasponom vrsta, lokacija i cijena, koja poštuje raznolikost sve starijeg stanovništva i uzima u obzir različite stupnjeve zavisnosti.

Suvisao okoliš je nužan i suštinski za suvisao život. Žene moraju zahtijevati javne građevine i prostore, prijevoz i stanovanje, koji podržavaju naše načine života i prihode te odražavaju stvarne živote koje vodimo, a ne kulturne fantazije o njima.

Na staru godinu 1971. godine, sedamdeset i pet žena zauzelo je napuštenu zgradu u njujorškoj Petoj ulici koja je bila u gradskom vlasništvu. Zatim su 29. siječnja izdale sljedeći proglas:

Budući da želimo razvijati vlastitu kulturu,
Budući da želimo ukinuti stereotype,
Budući da odbijamo “jednaka prava” u pokvarenom društvu,
Budući da želimo preživjeti, rasti, biti ono što jesmo...

Zauzele smo jednu zgradu kako bismo sa ženama uvele ono što je ženama bitno
– zdravstvenu skrb, brigu za djecu, urotu dobre hrane, razmjenu odjeće i knjiga, ženska utočišta, centar za lezbijska prava, umjetnički centar, feminističku školu, odvikavanje od droge.

Znamo da se grad ne brine za nas.
Sad znamo i da nam grad ne dopušta da se brinemo za sebe.

Zbog toga nam je upala policija.

Upala nam je policija jer smo žene koje djeluju neovisno o muškarcima, neovisno o sustavu... Drugim riječima, mi smo žene koje revolucionarno djeluju.

PROSTOR KAO MOĆ

Prisvajanje i korištenje prostora su politički činovi. Vrste prostora koje imamo, nemamo ili kojima nam je onemogućen pristup mogu nam dati moć ili nas učiniti nemoćnima. Prostoru mogu nešto pojačati ili ograničiti, potaknuti ili osiromašiti. Moramo tražiti pravo na arhitektonski ambijent koji će podupirati esencijalne potrebe svih žena.

Vrste prostora koje su zahtijevale žene uključene u zauzimanje zgrade u Petoj ulici gorki su podsjetnik na mjesta koja nam nedostaju u životu. Centri za dnevnu skrb, usluge za financijski ugrožene kućanice i centri za pomoć ženama od životne važnosti ako želimo ukloniti postojeće i moguće barijere za zapošljavanje svih žena. Ključno je imati skloništa za žene žrtve nasilja ako želimo tim ženama i njihovoj djeci pružiti sigurno utočište od zlostavljača i mjesto gdje mogu osmisliti svoj život, budućnost i dobrobit svoje djece. Hitan stambeni smještaj treba postojati za žene u bijegu i žrtve silovanja. Trebale bi postojati kuće za pomoć prostitutkama, alkoholičarkama, ovisnicama i zatvorenicama. Potrebna su i skloništa za beskućnice. Trebaju nam decentralizirane i dostupne zdravstvene ustanove za žene. Moramo izgraditi sigurne i pristupačne klinike za pobačaje. Ključno je imati rodilišta pod vodstvom babica ako želimo imati vlast nad svojim tijelom i vratiti svoja "prava rađanja". Ta mjesta i ti prostori predstavljaju novi arhitektonski ambijent koji odražava radikalne promjene u našem društvu i očite znakove tlačenja žena i gaženja njihovih prava.

ŠTO MOŽEMO PODUZETI?

Žene čine više od 50 % korisnika okoliša, ali imamo neznatan utjecaj na arhitektonske oblike koje izražava taj okoliš. Tamo gdje postoje zakoni i financiranje za nove prostore za žene, oni su prvenstveno ishod ženskog aktivizma, organizacija za ženska prava i djelovanja rijetkih (ali sve brojnijih) feministkinja koje su izabrane ili postavljene na političke položaje. Ako želimo da buduća vizija izgrađenog i projektiranog okoliša ispunjava sveukupne ženske potrebe u okolišu, onda svaka žena mora postati svoja vlastita arhitektica – odnosno, mora postati svjesna svoje sposobnosti rasuđivanja o okolišu i odlučivanja o naravi prostora u kojima živi i radi. Žene moraju djelovati svjesno i politički. Moramo se pitati kome će koristiti i kome će škoditi odluke koje se donose o našim četvrtima, domovima i radnim prostorima, te moramo podupirati one prijedloge koji olakšavaju život nama i onim skupinama koje imaju najmanje.

Daje se na znanje:

Izgrađeni okoliš uglavnom je plod muške bjelačke subjektivnosti. Nije ni objektivan ni sveobuhvatno ljudski. Feminizam znači da smo u cijelosti shvatile tu neprikladnost okoliša i da razmišljamo i djelujemo na temelju tog shvaćanja.

Jedan od najvažnijih zadataka ženskog pokreta jest razotkriti čitavo značenje naših iskustava i u tom smislu iznova tumačiti i preustrojiti izgrađeni okoliš. Stvarat ćemo okoliš koji u potpunosti podupire i uljepšava život tek kad naše društvo počne vrednovati one vidove ljudskog iskustva koji su obezvrijeđeni zbog ugnjetavanja žena, i moramo surađivati kako bismo to ostvarile.

To su feministički interesi s kritičkim dimenzijama koje su i društvene i prostorne. Oni zahtijevaju feministički aktivizam, kao i arhitektonsku stručnost da se osigura rješenje.

BILJEŠKA UREDNICA

Esej Leslie Kanese Weisman "Prava žena na okoliš: Manifest" prvi put je objavljen u "Making Room: Women and Architecture", 11. broju feminističkog časopisa za umjetnost i politiku *Heresies*. Časopis *Heresies* izlazio je između 1977. i 1993. u izdanju istoimenog kolektiva osnovanog 1976. godine u New Yorku. Jezgru kolektiva činilo je devetnaest feminističkih umjetnica i teoretičarki, među kojima su bile Patsy Beckert, Joan Braderman, Mary Beth Edelson, Harmony Hammond, Elizabeth Hess, Joyce Kozloff, Arlene Ladden, Lucy Lippard, Mary Miss, Marty Pottenger, Miriam Schapiro, Joan Snyder, Elke Solomon, Pat Steir, May Stevens, Susana Torre, Elizabeth Weatherford, Sally Webster i Nina Yankowitz. Grupa je nastojala otvoriti prostor za proučavanje umjetnosti i društva iz feminističke i političke perspektive. Kolektiv je nastojao potaknuti dijalog o radikalnim političkim i estetskim teorijama i odbaciti kapitalistički okvir umjetničkog svijeta kroz ispitivanje mehanizama i procesa pomoću kojih se umjetnost stvara, kritizira i konzumira.

Časopis *Heresies* je imao 27 izdanja uvijek iznova eksperimentirajući s uredničkim formatima, razmatrajući pitanja hijerarhije i društvenih razlika. Svaki broj bio je tematski te je okupio kolektiv urednica volonterki uz matični kolektiv. Neke od obrađenih tema bile su ekologije, nasilja nad ženama, seksa, filma, rasizma, odrastanja, obrazaca komunikacije, lezbijske umjetnosti i umjetnica. Autorica teksta bila je uz Barbaru Marks, Jane C. McGroarty, Deborah Nevins, Gail Price, Cynthia Rock, i Susannu Torre članica uredničkog kolektiva broja 11. Polazeći od shvaćanja toga da arhitektonska praksa u svojoj povijesti i aktualnosti zanemaruje potrebe, težnje, živote i rad žena i svih onih koje univerzalizam vidi kao "drugog", uredništvo se suprotstavilo toj povijesnoj poziciji arhitekture kao muške prakse vlasnika, "kroz gledišta, teme i strategije koje pokazuju kako su veze između života žena i njihovog okoliša u velikoj mjeri posljedica političkih i ekonomskih zbivanja, kako represivnih tako i oslobađajućih."

Leslie Kanes Weisman feministička je arhitektica, edukatorica i aktivistica. Za Weisman je svako djelovanje u prostoru politički akt, a kroz istraživanja i pedagoški rad fokusira se na razvoj alata i akcija koje potkopavaju postojeće odnose moći u svrhu stvaranja pravednijih gradova. Kao pedagoginja, Weisman je su-osnovala seriju inicijativa koje su omogućile organiziranje žena oko prostornih pitanja kao i ulazak žena u arhitektonsku profesiju, od kojih su najvažnije Women's School of Planning and Architecture (WSPA) 1974. i Sheltering Ourselves education forum u 1987. Također jedna je od osnivačica arhitektonskog programa na New Jersey Institute of Technology u Newarku. Tijekom 2000-ih, Weisman postaje aktivna u lokalnoj upravi, kao službenica odjela za planiranje i zoniranje.

Aktivna na feminističkoj njujorškoj sceni, Weisman je bila dio uredničkog kolektiva feminističkog fanzina Heresies, posebno broja 11 "Making Room - Women and Architecture" koji je bio posvećen odnosu žena i prostora. Godine 1992. objavljuje knjigu "Discrimination by Design: A Feminist Critique of the Man-Made Environment" u kojoj uz analizu odnosa moći koji utječu na oblikovanje prostora, predlaže univerzalno projektiranje (universal design) - pristup projektiranju prostora koji zagarovara prostorna rješenja koja ne isključuju nikog.

Leslie Kanes Weisman / Prava žena na okoliš: Manifest

Izdavači: Knjižnice grada Zagreba, Art radionica Lazareti,
Studio Pangolin

Urednice: Ana Hušman, Ivana Meštrov, Dubravka Sekulić

Kustosice: Irena Bekić, Srdjana Cvijetić

Ilustracija: Marko Tadić

Prijevod: Marko Maras

Lektura: Petra Dolanjski

Dizajn: Ana Labudović

Hvala: Leslie Kanes Weisman

Publikacija je tiskana u okviru programa Galerije Prozori
(KGZ) i Art radionice Lazareti

Projekt podržali: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Gradski ured za kulturu Grada Zagreba

Iz časopisa Heresies: A Feminist Publication on Art and
Politics (1981.)

Broj 11 – Making Room: Women and Architecture

Esej “Prava žena na okoliš: Manifest” preveden je uz dozvolu
autorice.

Tisak: RISO i prijatelji

Papir: Natron, TrendWhite

Pisma: Adobe Caslon, Aperçu, Anarchy

Naklada: 300

Zagreb, lipanj 2020.

Čitajte u istoj biblioteci:

Shannon Mattern
Knjižnica kao infrastruktura

Hito Steyerl
U obranu loše slike

John Berger
Zašto gledati životinje?

Brandon LaBelle
Slušanje: Relacijsko tijelo

Heather Davis
Život i smrt u antropocenu – kratka povijest plastike

Henri Lefebvre
Pogled s prozora

Michael Taussig
Doba lapis lazulija

Elizabeth A. Povinelli
Geontologije: koncept i njegovi teritoriji

